

Падалка Галина Микитівна,

Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601,
gala_padalka@ukr.net
ORCID iD 0000-0002-3696-2901

ХУДОЖНЬО-МЕТОДИЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ САМОРОЗВИТКУ

У статті наведено авторське тлумачення поняття «художньо-методична культура викладача мистецьких дисциплін», обґрунтовано її сутність, зміст, структуру і критерії сформованості. Визначено принципові засади саморозвитку. Розкривається значення художньо-методичної культури викладачів вищої школи в удосконаленні й модернізації професійної мистецької освіти.

Ключові слова: художньо-методична культура, заклад вищої освіти, принципи саморозвитку.

Падалка Г.Н.

Художественно-методическая культура преподавателя художественных дисциплин: сущность, принципы саморазвития

В статье раскрывается авторская интерпретация понятия «художественно-методическая культура преподавателя художественных дисциплин», обосновывается ее сущность, содержание, структура и критерии сформированности. Определены принципиальные основы саморазвития. Раскрывается значение художественно-методической культуры преподавателей высшей школы в усовершенствовании и модернизации профессионального художественного образования.

Ключевые слова: художественно-методическая культура, высшая школа, принципы саморазвития.

H. Padalka

Artistic and methodical culture of a teacher of artistic disciplines: the essence, the principles of self-development

The author's interpretation of the concept «artistic and methodical culture of the teacher of artistic disciplines» is presented in the article, its essence, content, structure and criteria of formation is substantiated. The basic principles of self-development are determined. The importance of the artistic and methodological culture of high school teachers in the improvement and modernization of professional artistic education is revealed.

Key words: artistic methodical culture, higher education institution, principles of self-development.

© Падалка Г.М., 2019

Постановка проблеми. Розв'язання питань удосконалення мистецької освіти у закладах вищої освіти актуалізує потребу підвищення і модернізації професійної компетентності викладачів.

Висуваючи категорію «художньо-методична культура викладача мистецьких дисциплін», ми

зосереджуємо увагу на виявленні тих професійних і особистісних якостей педагога вищої школи, які безпосередньо впливають на результативність професійної діяльності в сучасних умовах. Художньо-методична культура є однією із складових готовності викладача мистецьких дисциплін до професійної діяльності, проте слід констатувати теоретичну невідпрацьова-

ність цієї категорії, що певним чином гальмує можливості знаходження оптимальних способів взаємодії викладача і студентів у системі професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема модернізації й удосконалення професійної освіти широко розглядається в сучасній науковій літературі. Специфічні підходи до підготовки педагогічних кадрів, такі як особливості навчання талановитої молоді, роль освітнього простору в удосконаленні професійної підготовки фахівців у вищій школі вищої освіти широко висвітлено в працях О. Антонової, Е. Зеера, Й. Еветса. Особливого значення надається формуванню компетентності майбутніх фахівців (В. Бондар, М. Мульдер, А. Хуторської).

Шляхи розвитку вищої мистецької освіти ґрунтовно висвітлено в контексті дослідження духовних орієнтирів професійної підготовки, впровадження герменевтичних підходів (О. Олексюк); з'ясовано інтеграційні зв'язки між загальною та мистецькою педагогікою (О. Рудницька, Х. Якобс, Х. Вільям), широко проаналізовано творчі засади підготовки майбутніх фахівців мистецького профілю (О. Отич та ін.). Водночас культурологічна сутність педагогічної і мистецько-фахової підготовки викладачів закладів вищої освіти, проблеми їх особистісного розвитку та роль в удосконаленні професійного навчання недостатньо висвітлено науковцями.

Мета статті — визначити сутність і зміст поняття «художньо-методична культура», представити структуру, критерії сформованості, функції, а також принципові засади її розвитку у процесі професійної діяльності викладачів мистецьких дисциплін закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Художньо-методична культура викладача мистецьких дисциплін у наших дослідженнях виступає як складне динамічне особистісне утворення, що виражає прагнення і здатність викладача спрямовувати кращі здобутки мистецтва минулого і сучасності на духовний, моральний і творчий розвиток студентів. Художньо-методичну культуру викладача розглядаємо як один із найсуттєвіших чинників удосконалення мистецької професійної освіти у вищій школі в умовах сучасності.

Художньо-методична культура в наших дослідженнях інтерпретується як цілісне утворення, де мистецька розвиненість викладача опосередковує його методичні уміння й навички. Художньо-методична культура тісно пов'язана із розумінням мистецтва як

найвищого ступеня майстерного виконання дій. Отже, мистецька розвиненість викладача впливає на вдосконалення його методичних умінь. На характері методичних дій викладача не можуть не позначатись його відчуття краси слова, досконалості педагогічної інтонації, естетичних характеристик композиційної побудови лекції, індивідуального уроку чи заняття тощо. Втілюючись у методичній діяльності, естетичні ідеали художньо-образного відтворення дійсності, притаманні викладачу мистецьких дисциплін, зумовлюють його методичні підходи до викладання.

Художня і методична культура переплітаються між собою, діалектично зумовлюючи одна одну. Методична культура виявляється через естетичні якості технології викладання, художня — впливає на удосконалення педагогічної майстерності, забарвлюючи її естетичними характеристиками. Водночас зауважимо, що художньо-методична культура не тотожна таким поняттям, як «педагогічне мистецтво», «педагогічна майстерність», «педагогічна готовність».

Компонентна структура художньо-методичної культури викладача мистецьких дисциплін включає такі складові, що стосуються і мистецьких, і педагогічних характеристик художньо-методичної культури як цілісного утворення. Отже, кожен із визначених нами компонентів містить характеристики як художньої, так і методичної діяльності викладача.

Згідно з нашими дослідженнями структура художньо-методичної культури викладача мистецьких дисциплін ЗВО (закладу вищої освіти) передбачає системне поєднання таких складових.

Пізнавально-дослідницький компонент художньо-методичної культури виражає особистісну спрямованість викладача на постійне, систематичне і послідовне розширення та оновлення і власної, і студентської обізнаності у мистецтві та методиці опанування ним, втілює прагнення до поглиблення мистецької і методичної ерудиції, удосконалення здатності до повноцінного сприйняття і переживання мистецтва та до оволодіння технологією художнього розвитку вихованців. Пізнавально-дослідницький компонент художньо-методичної культури передбачає відкритість викладача до широкого ознайомлення із досвідом викладання мистецьких дисциплін. При цьому збагачення власної художньої і методичної ерудиції має йти пліч-о-пліч зі здатністю до дослідницького пошуку мистецтвознавчого і педагогічного характеру, розширенням знань щодо специфіки

дослідницької роботи. Особистісна спрямованість викладача мистецьких дисциплін на розширення художнього світогляду, збагачення методичних орієнтирів діяльності, пізнання сучасних засобів розвитку у взаємодії і взаємозалежності становить серцевину пізнавально-дослідницького компонента художньо-методичної культури.

Оцінно-проективний компонент художньо-методичної культури передбачає здатність викладача до об'єктивного аналізу та оцінювання змісту і результатів як студентської навчальної, так і власної художньо-педагогічної діяльності. Оцінно-проективний компонент відображає необхідні, стійкі, повторювані зв'язки між ефективністю викладацької діяльності й здатністю викладача до відбору змісту та методів проведення лекційних та індивідуальних занять, до оцінювання художньої інформації з позицій її педагогічної доцільності, художньої цінності та відповідності навчально-розвивальним потребам студентів. Закцентуємо увагу на тому, що оцінювальна діяльність викладача має «вписуватись» у певну системну послідовність, супроводжуватись плановими діями. Через те важливою складовою художньо-методичної культури має стати здатність викладача до проектування, перспективного планування, цілеспрямованого добору попередньо проаналізованої і оціненої методичної та художньої інформації. Важливою для викладача ЗВО є здатність до моделювання не тільки власних пізнавальних підходів, а й спроможність попередньої розробки майбутніх орієнтирів і способів пізнання студентів, перспективне окреслення бажаних результатів на основі аналітичної оцінки. Вводячи поняття оцінно-проективної складової, наголошуємо на потребі продумування педагогічних дій у галузі мистецтва і методики, передбачення, прогнозування результатів навчальної діяльності студентів. Так, проектуючи зміст навчального матеріалу, викладач бере до уваги його атрибутивні характеристики та навчально-розвивальні потреби студентства. Він аналізує загальний рівень художньої розвиненості аудиторії чи окремого учня, їхню перцептивну і творчу спроможність, враховує студентські потреби, зіставляє їх із художньо-педагогічними завданнями віддаленої і сьогоденної дії та відповідно до них моделює власні дії.

Творчо-діяльнісний компонент художньо-методичної культури передбачає здатність викладачів до створення і впровадження нового в галузі мистецької та методичної діяльності. Характер викладацької діяльності потребує від сучасного викладача ініціативності, твор-

чої наснаги в опануванні художньою діяльністю, спроможності до творчого самовиявлення. Творчість має виявлятися у виборі й створенні нових прийомів викладання, у заохоченні студентів, стимулюванні їх до творчості, до виявлення власних оригінальних підходів у художній діяльності. Імпровізаційність, варіативність творчих рішень — характерні ознаки самовиявлення викладача і в мистецтві, і в знаходженні оптимальних методичних рішень. Підкреслимо, що творчі успіхи спостерігаються у студентів, з якими працює творчо обдарований викладач. Якщо ж у викладача відсутня творча мотивація та спроможність до творчо виповненої діяльності, годі очікувати від студентів творчих успіхів.

Комунікативно-виховний — чи не найсуттєвіший компонент у структурі художньо-методичної культури викладача, що виражає його здатність до продуктивного спілкування зі студентами на засадах творчої взаємодії у процесі спільної художньої діяльності. Успішність викладацької діяльності прямо і безпосередньо залежить від уміння викладача впливати на мотивацію спілкування зі студентами, здатності побудувати діалог — уміння слухати і переконувати, доводити власну точку зору. Комунікативно-виховна складова художньо-методичної культури викладача відтворює здатність естетично впливати на характер взаємостосунків зі студентами, гармонізувати зовнішні й внутрішні особистісні прояви — артистично презентувати себе та спонукати студентів до яскравого, естетично виповненого самовиявлення, володіти виразністю мови на основі відчуття її тембрової забарвленості, довільно керувати інтонаційною виразністю мовлення, міміки, пантоміміки тощо. У досягненні ефективності спілкування зі студентами особливого значення набуває художня емпатія викладача, завдяки якій можна досягти взаєморозуміння зі студентами у процесах сприймання, оцінювання і творення мистецьких образів, збагатити процес спілкування на ґрунті мистецтва естетичними почуттями і переживаннями.

Критерії сформованості художньо-методичної культури:

— професійної самосвідомості (мотивація), що передбачає ступінь усвідомленості викладачами розвивально-виховного потенціалу мистецтва та власної відповідальності за його реалізацію, а також ступінь переконаності у соціальній значущості майбутньої художньо-виховної діяльності студентів;

— практичної готовності, що виражає міру здатності викладача до ефективного викладан-

ня мистецьких дисциплін у вищій школі на основі доцільного добору високохудожніх творів і методів їх піднесення у студентській аудиторії. Об'єктивним і найяскравішим показником тут виступає обізнаність студента у методах і прийомах мистецького навчання в єдності зі спроможністю активного їх застосування у практичній діяльності;

— сучасної зорієнтованості, що свідчить про міру здатності до відбору такого змісту навчальної дисципліни і характеру її викладання, які відповідали б актуальним уявленням щодо естетичних вимірів розвитку мистецтва та останнім досягненням педагогічної науки.

Для викладача мистецьких дисциплін ЗВО одним із найважливіших шляхів розкриття і реалізації професійних можливостей в галузі мистецтва та методики його викладання виступає саморозвиток викладача. Зовнішні спонукальні обставини, безперечно, справляють певний ефект. Проте найвищих результатів можна досягти лише під впливом особистісного спрямування до самоперетворення і самовдосконалення. Отже, проблема саморозвитку художньо-методичної культури є однією з надактуальних засад професійної освіти сьогодення. Успішність художньо-методичного саморозвитку викладача зумовлено дотриманням таких принципів.

Принцип свободи самовизначення ґрунтується на визнанні права людини на вільне самовиявлення, передбачає відсутність зовнішнього диктату, можливість діяти у відповідності зі своїми уявленнями і бажаннями. Не зовнішні обставини, а внутрішня переконаність має стати чинником саморозвитку викладача. Особливу роль при цьому відіграють естетичні й педагогічні ідеали як орієнтири і рушії самовдосконалення.

Принцип свободи вибору розповсюджується і виявляється передусім у таких видах діяльності, як практика мистецького самовдосконалення (вибір і оцінювання художніх творів, їх інтерпретація, пошук оригінального тлумачення художнього змісту тощо). Незалежність думки, прагнення до відтворення власної індивідуальності у прийнятті тих чи тих методичних рішень зумовлено також дотриманням принципу свободи вибору. Найпродуктивнішим, на нашу думку, є розгляд свободи вибору, по-перше, в системі задоволення художніх і педагогічних потреб викладача. По-друге, важливого значення набуває принцип свободи вибору в організації художнього саморозвитку викладача, а також в системі його педагогічного самовтілення. І, нарешті, свобода вибору не

протирічить усвідомленню реальності, виявляючись у здатності дотримуватись і обстоювати свою позицію в контексті узгодження власних потреб із необхідністю.

Принцип єдності загальної і художньо-методичної культури спрямовує саморозвиток художньо-методичної культури викладача на досягнення результатів у взаємодії і взаємозалежності від ціннісних орієнтирів особистісного його розвитку, від формування його соціально значущих характеристик. Розуміючи під загальною культурою особистості здатність до оволодіння духовними і матеріальними цінностями, до їх створення і впровадження, зауважимо, що художньо-методична культура є невід'ємною складовою загальної культури, відтворюючи її в конкретних умовах професійної діяльності, в умовах викладання мистецьких дисциплін у вищій школі. Загальна культура ніби проектується у художньо-методичну, надаючи їй узагальненого смислу, загальнолюдських вимірів, універсалізуючи способи пізнання і творення мистецьких цінностей, одухотворяючи методичну палітру викладача розумінням найвищих законів розвитку людини. Своєю чергою, художньо-методична культура як сформована здатність до пізнання мистецтва і педагогічно доцільної його трансляції у студентському середовищі опосередковує зміст загальної культури, збагачуючи його специфічними знаннями, уміннями, досвідом пізнання і розповсюдження художніх цінностей. Духовні орієнтири загальної культури виступають чинником саморозвитку художньо-методичної культури, а художньо-методичні установки та практичні уміння стають своєрідним джерелом розширення загальної культури викладача.

Принцип неперервності саморозвитку має забезпечувати наслідувальний зв'язок всіх ступенів саморозвитку, передбачає готовність і потребу викладача у постійному оновленні знань, розширенні практичного досвіду, уміння знаходити джерела їх поповнення. Важливо культивувати психологічну установку на постійне самовдосконалення, активізувати прагнення до досягнення вершин художньо-методичної культури протягом всього професійного життя.

Втіленню принципу неперервності сприяє зорієнтованість як на розширення і збагачення інформації, так і на оновлення, поповнення практичного досвіду викладання художніх дисциплін. Процес збагачення мистецьких і методичних умінь має відбуватись постійно, безперервно, безконечно. Важливо передбачувати плановість, технологічну забезпеченість цього

процесу, а також систематичність його позитивного підкріплення.

Принцип конструктивної самоорганізації діяльності ґрунтується на дотриманні раціональних засад саморозвитку; виваженості, цілеспрямованої продуманості дій із самовдосконалення; звертання до самоосвіти на основі системного відбору інформації. Цілеспрямованість організаційних підходів, їх попередня спроектованість має враховувати багатовимірність реальних проблем професійної діяльності. Отже, вибудові траєкторії індивідуального саморозвитку і її реалізації передують здатність викладача до класифікації, відбору, «просіювання» змісту та способів самовдосконалення.

Принцип самоконтролю виражається у зіставленні й оцінюванні запланованого, очікуваного і реально досягнутого з метою інтенсифікації саморозвитку художньо-методичної культури викладача. Самоконтроль чинить суттєвий вплив на становлення художньо-методичної культури викладача, неадекватність самоконтролю і самооцінки може негативно вплинути на результати її саморозвитку. Самоконтроль виступає стимулом свідомої і цілеспрямованої реалізації дій у відповідності із ідеальними уявленнями щодо художньо-методичної культури, сприяє виробленню й оновленню орієнтирів самооцінки. Самоконтроль виконує регулятивну функцію, дає можливість спрямувати саморозвиток у потрібному напрямку, доповнити його необхідними вміннями, коректувати дії. Самоконтроль активізує

рефлексивні процеси, дає змогу аргументувати, доказово й обґрунтовано вибудовувати художньо-методичну діяльність.

Висновки. У статті окреслено сутність і зміст художньо-методичної культури викладача мистецьких закладів вищої освіти як особистісної якості, що є результатом органічного поєднання мистецької та педагогічної компетентності. Визначені структурні компоненти художньо-методичної культури (оцінно-проективний, творчо-діяльнісний, комунікативно-виховний) та критерії її сформованості (професійної самосвідомості, практичної готовності, сучасної зорієнтованості) уможливають застосування системного підходу до її цілеспрямованого вдосконалення та дають змогу об'єктивізувати результати саморозвитку викладача. Доведено, що саморозвиток — основний шлях підвищення рівня сформованості художньо-методичної культури викладача. Дотримання принципів свободи вибору самоосвітніх підходів, культурологічної спрямованості самоосвіти, забезпечення неперервності, раціональної організації процесу саморозвитку та самоконтролю оптимізує означений процес, активно сприяючи його модернізації й інтенсифікації.

Подальший дослідницький пошук передбачає визначення конкретних методів і прийомів саморозвитку, з'ясування рівнів сформованості художньо-методичної культури викладачів закладів вищої освіти, особливості застосування інформаційних технологій у процесі самовдосконалення.

ДЖЕРЕЛА

1. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 471с.
2. Бондар В.І. Теорія і практика стандартизації змісту професійної підготовки вчителя на засадах компетентнісного підходу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 17: Теорія і практика навчання та виховання*. 2012. Вип. 20. С. 3–8.
3. Зеер Э.Ф. Профессионально-образовательное пространство личности. Екатеринбург: Рос. гос. проф.-пед. ун-т; Нижнетагил. гос. проф. колледж им. Н.А. Демидова, 2002. 126 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
5. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 752 с.
6. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Київ, 2002. 269 с.
7. Хуторской А.К. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
8. Evetts, J. (2014). The Concept of Professionalism: Professional Work, Professional Practice and Learning. *International Handbook of Research in Professional and Practice-based Learning*, 29–56 (in English).
9. Jacobs, H. (2005). *Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation*. Alexandria. Association for Supervision and Curriculum Development (in English).

10. Mulder, M. (2014). Conceptions of Professional Competence. *International Handbook of Research in Professional and Practice-based Learning*, 107–137 (in English).
11. William, H. (2003). Liberal Education. *Educating for a Complex World: Integrative Learning and Interdisciplinary Studies*, Vol. 96, № 4, pp. 6–11 (in English).

REFERENCES

1. Antonova, O. Ye. (2007). Teoretychni ta metodychni zasady navchannia pedahohichno obdarovanykh studentiv [Theoretical and Methodological Principles of Teaching Pedagogically Gifted Students]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 471 (in Ukrainian).
2. Bondar, V. I. (2012). Teoriia i praktyka standartyzatsii zmistu profesiinoi pidhotovky vchytelia na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu [Theory and Practice of Standardizing the Content of Teacher Training on the Basis of Competence Approach]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova, serii 17, *Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia*, 20, 3–8 (in Ukrainian).
3. Zeier, E. F. (2002). Professionalno-obrazovatelnoie prostranstvo lichnosti [Vocational and Educational Environment of Individual]. Yekaterinburg: Ros. gos. prof.-ped. un-t; Nizhnetagil. gos. prof. kolledzh im. N. A. Demidova, 126 (in Russian).
4. Oleksiuk, O. M. (2006). Muzychna pedahohika [Music Pedagogy]. Navch. posibnyk, Kyiv: KNUKiM, 188 (in Ukrainian).
5. Otych, O. M. (2009). Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti maibutnioho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretychnyi i metodychnyi aspekty [Art in the System of Development of Creative Personality of the Future Teacher of Professional Training: theoretical and methodical aspects] : monohrafiia; Akad. ped. nauk Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 752 (in Ukrainian).
6. Rudnytska, O. P. (2002). Pedahohika: zahalna ta mystetska [Pedagogy: General and Artistic]. Navch. posib., Kyiv, 269 (in Ukrainian).
7. Khutorskoi, A. K. (2003). Kliuchevyie kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoi paradigmy obrazovaniia [Key Competencies as a Component of a Personality-Oriented Education Paradigm]. *Narodnoie obrazovaniie*, 2, 58–64 (in Russian).
8. Evetts, J. (2014). The Concept of Professionalism: Professional Work, Professional Practice and Learning. *International Handbook of Research in Professional and Practice-based Learning*, 29–56 (in English).
9. Jacobs, H. (2005). Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation. Alexandria. Association for Supervision and Curriculum Development (in English).
10. Mulder, M. (2014). Conceptions of Professional Competence. *International Handbook of Research in Professional and Practice-based Learning*, 107–137 (in English).
11. William, H. (2003). Liberal Education. *Educating for a Complex World: Integrative Learning and Interdisciplinary Studies*, Vol. 96, № 4, pp. 6–11 (in English).

Стаття надійшла до редакції 12.05.2019 р.

Прийнято до друку 15.06.2019 р.